

Руслан Бруханський

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасна аграрна криза в Україні є до певної міри кризою організаційної структури сільськогосподарського виробництва, яка вимагає радикальної перебудови і адаптації у відповідності з загальною політикою переходу України до ринкової економіки і демократичного суспільства.

Найбільш доцільним та економічно виправданим шляхом виходу з існуючої ситуації слід вважати запровадження альтернативної організаційної структури сільського господарства. При цьому необхідно врахувати основну особливість перехідного періоду до ринку, яка полягає у паралельному функціонуванні існуючих і новостворених господарських формувань. Головна риса даної концепції – пріоритет еволюційних перетворень, створення середовища реальної конкуренції, яка покликана довести переваги тих чи інших господарюючих суб'єктів.

Процедура реструктуризації сільськогосподарського сектора економіки України передбачає реформування відносин власності, зміну організаційно-правової структури підприємств, встановлення нового типу економічної системи організації виробництва, створення традиційних інститутів ринкової інфраструктури. Комплексне вирішення цих питань визначить параметри принципово нового механізму господарювання, який базується на приватній власності, багатоукладності економіки, конкуренції господарюючих суб'єктів, гнучкості при реагуванні на зміни ринкового середовища.

У процесі реструктуризації необхідно комплексно вирішити два взаємопов'язаних завдання: забезпечити функціонування високоефективного сільськогосподарського виробництва і відродити українське селянство, здатне господарювати на рівні світових стандартів. При цьому об'єктивно виникає можливість загострення соціальної нерівності серед селян, яка є однією з основних характерних рис ринкової економіки.

Ефективність реструктуризації аграрного сектора економіки України перебуває в прямій залежності від результату втілення комплексу правових, соціально-економічних і організаційних заходів, які, базуючись на реальному реформуванні земельних і майнових відносин, покликані створити економічне середовище багатоукладності, привести до появи реальних власників, вільних у виборі форм і методів господарювання. Виняткова важливість і невідкладність вирішення цього питання вимагає активної державної підтримки.

Більшість вітчизняних науковців, зокрема Онищенко О.М., Саблук П.Т., Юрчишин В.В., Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. та інші, стверджують, що ситуація не покращиться лише від зміни власника – “щоб ринок був багатий на товари, він повинен бути багатим насамперед на їх власників – без них ринок неможливий” [2:52].

Створення передумов для прискореного формування багатоукладності економіки повинно підпорядковуватись різноманітності інтересів селян щодо вибору форм господарювання.

При цьому слід врахувати, що серед класичних форм (приватної і державної) розвиватиметься спектр проміжних – колективно-пайових. Розвиваючись в єдності, вони взаємодоповнюватимуть одна одну, розширюватимуть межі конкуренції, вестимуть пошук можливості збереження свого становища на ринку сільськогосподарської продукції, формування оптимальної структури виробництва. Багатоукладність економіки слід вважати однією з найвагоміших передумов ефективного функціонування ринку.

Таким чином, процес реструктуризації вітчизняних сільськогосподарських підприємств підпорядкований вирішенню наступних завдань:

- ✓ створення вільного товаровиробника;
- ✓ розширення виробничо-господарської самостійності підприємства;
- ✓ запровадження багатоукладності економіки при умові рівноправності усіх її форм;
- ✓ створення конкурентного середовища в аграрному секторі, підвищення рівня ділової активності;
- ✓ відродження у селян почуття господаря землі, майна і результатів праці;
- ✓ створення реального мотиваційного механізму господарської діяльності;
- ✓ подолання продовольчої проблеми на основі максимального використання потенційних можливостей різних форм власності;
- ✓ звільнення товаровиробника сільськогосподарської продукції від монопольного диктату заготівельних, переробних, агросервісних підприємств; запровадження реального партнерства між ними.

Структурна перебудова сільського господарства України повинна створити необхідні умови для утвердження нового типу економічного розвитку, який базується на підприємницькій ініціативі господарюючих суб'єктів, оскільки поняття "власник" і "підприємець" не завжди ідентичні. Тому загальна спрямованість реструктуризації диктується необхідністю відродження у селян почуття господаря землі, підвищення рівня ділової активності, господарського ризику. Саме за рахунок цього передбачається збільшити обсяг і підвищити ефективність виробництва сільськогосподарської продукції, створити реальні стимули мотивації праці, сформувавши конкурентноздатний на світовому ринку вітчизняний аграрний сектор.

Центральним елементом структурної перебудови сільського господарства України є практичне втілення форм реалізації права приватної власності селян на землю й майно.

Приватизація, як процес трансформації знеосібленої власності у приватну, створює об'єктивну необхідність визначення конкретних власників і надання їм реальних прав, передбачених статусом власника:

- ✓ володіти інформацією про розмір та вартість своєї власності;
- ✓ розпоряджатися на власний розсуд особистою частиною власності;
- ✓ одержувати компенсаційні виплати за використання своєї власності.

Однак, окремі вітчизняні фахівці, зокрема Сенчук В. та Семенюк В. стверджують, що держава, "розпайовуючи землю, робить неприпустимо трагічну помилку" [7:66]. Аргументуючи висловами Вергілія М.П., Мілля Д.С., Чаянова О.В., вони пропонують негайно припинити впровадження приватної власності на будь-які землі.

Ми вважаємо дану точку зору неприйнятною в сучасних умовах, оскільки процес приватизації є реальним кроком до підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та становлення ринкової економіки. Реалізація права приватної власності на землю і майно створює ефективний мотиваційний механізм господарювання, завдяки цьому сформує не лише пасивного власника, але й ефективного господаря. Доцільність та перспективність обраного шляху реформи підтверджує ряд провідних вітчизняних науковців (Гайдуцький П.І., Месель-Веселяк В.Я., Онищенко О.М., Саблук П.Т., Юрчишин В.В. та інші).

Зарубіжний досвід реструктуризації сільськогосподарських підприємств у постсоціалістичних державах Центральної і Східної Європи свідчить, що в процесі аграрних перетворень створюються здебільшого підприємства спільного господарювання, зокрема в Східній Німеччині і Чехії переважають реорганізовані сільськогосподарські кооперативи, в користуванні яких (Східна Німеччина) перебуває 72% земельних угідь [3:40].

Спільною для всіх постсоціалістичних держав була часткова ліквідація колективних господарств (кооперативів) і держгоспів та організація на їх основі індивідуальних (сімейних) селянських господарств, асоціацій, об'єднань, інших структур, які за своїми розмірами менші, ніж підприємства радянського періоду, проте мають досить високий рівень концентрації виробництва. Хоча колективні форми господарювання залишаються найпоширенішими виробничими одиницями, все ж при переході до ринку частка приватних підприємств постійно зростає. Однак, становленню фермерських господарств значною мірою перешкоджає відсутність достатньої кілько-

сті коштів (наприклад, організація великої ферми у Німеччині вимагає затрат 0,7-1,0 млн. марок) [5:75].

Як свідчить досвід реформ у Польщі, дрібні індивідуальні селянські господарства, площа яких не перевищує 10 гектарів сільськогосподарських угідь, не здатні розвиватись за рахунок власних доходів від господарської діяльності [6:76].

Практика функціонування фермерських господарств у США доводить переваги концентрації виробництва. Постійно зростаюча конкуренція прискорює процес зникнення малих сімейних ферм [4:89].

Концепція формування відносин власності у країнах із сталими традиціями ринкової економіки еволюційно розвивалась по шляху від пріоритету підприємницької діяльності і особистої участі власника у виробництві до часткової втрати підприємницької ініціативи в результаті концентрації капіталу та його акціонування [2:186].

Отже, оптимальним варіантом організації виробництва в сучасних умовах є поєднання приватної власності членів сільськогосподарських підприємств на землю і майно з колективними формами господарювання. В результаті зберігається досягнутий рівень концентрації виробництва, розподілу і кооперації праці, виробничі зв'язки, обсяг ділових операцій, цілісність підприємства, єдина структура управління. Разом з тим, завдяки наявності у загальній власності господарства чітко визначених персональних паїв, суттєво розширюються права кожного співвласника в управлінні виробничим процесом і привласненні результатів спільної діяльності не лише пропорційно обсягу затраченої живої праці, але й у відповідності з часткою індивідуального майна в загальній власності.

Таким чином, основну увагу в процесі реформування аграрного сектора економіки України слід зосередити на реструктуризації сільськогосподарських підприємств у нові виробничо-господарські структури ринкового типу при умові збереження існуючої концентрації виробництва. Тобто, розпайована земельна і майнова власність селян повинна передаватись реструктуризованому підприємству для господарського використання на принципах акціонерно-пайової участі з обов'язковим поєднанням майнових і трудових відносин.

Література

1. Буздалов И. Аренда земли в странах бывшей социалистической системы // Международный сельскохозяйственный журнал. - 1998. - № 3. - С. 17-21.
2. Власність у сільському господарстві / За ред. академіків УААН Юрчишина В.В., Саблука П.Т. - К.: Урожай, 1993. - 352 с.
3. Гайдучий П.І., Юрчишин В.В. Досвід реформування сільського господарства у Східній Німеччині та можливості його використання в Україні // Економіка України. - 1994. - № 12 (397). - С. 39 - 44.
4. Зіновчук В.В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США. - К.: Логос. 1996. - 224 с.
5. Москвін О. Проблеми і альтернативи агрореформи // Економіка України. - 1998. - № 1 (434). - С. 74-83.
6. Онищенко О., Юрчишин В. Методологічний аспект порівняльної оцінки ефективності різних форм господарювання в аграрній сфері // Економіка України. - 1996. - № 6 (415). - С. 63-77.
7. Сенчуков В., Семенюк В. Яка власність на землю потрібна Україні // Економіка України. - 1997. - № 12 (433). - С. 62-70.

Анотація

Процес реструктуризації вітчизняних сільськогосподарських підприємств передбачає систему заходів правової, соціально-економічної та організаційної дії, комплексне вирішення яких формуватиме параметри принципово нового механізму господарювання. В статті розглянуто основні теоретичні аспекти даної процедури.

Annotation

The process of re-structuring of the domestic agricultural enterprises expects system of measures of legal, socio economic, organizational action, which complex decision will generate parameters of the essentially new mechanism of managing. In clause the basic theoretical aspects of the given procedure are considered.